

SVJEDOČENJE VJERE U ČASU »BOŽJE SMRTI«

Celestin Tomić

Sekularizacija i desakralizacija zauzimaju sve veći zamah. Čini se da će ovo cijelo razdoblje u kojem živimo biti okarakterizirano kao neki novi način postojanja bez religije, bez sakralnoga. Sekularizacija je prisutna u svim područjima ljudskog duha: u politici, u znanosti, u društvenom životu i u kulturi.

Sekularizacija označuje proces koji je započeo, u 14. stoljeću, kao emancipacija čovjeka od svih nepoželjnih sila koje izvana nastoje prodrijeti u njegovo životno područje i pomrsiti njegove planove i račune. Ima u tome dosta pozitivnoga. Ali u svojim zadnjim izdancima krije se tu rušilačka, negativna strana emancipacije zbog toga što čovjek za sebe traži posvemašnju autonomiju, odbacuje Boga i religiju, moralne i religiozne zahtjeve, vidi u tome svoje otuđenje, uništenje svoje slobode.

Ne samo što laička misao postaje ateistička već se pojavljuju i teologije sekularizacije, ateizacije, smrti Boga, koje dolaze do praktično ateističkih zaključaka.

Bog je istjerao čovjeka iz raja, sada čovjek tjera Boga iz svojega raja.

U »času smrti Boga«

Poznata nam je vizionarska priča Nietzscheova. Luđak dotrča sa zapaljenom svjetiljkom na trg među masu i javlja ljudima nečuvenu novost: »Bog je mrtav«. Ljudi su se pogledali u čudu i zašutjeli. I luđak je zašutio za trenutak. Tada razbije svjetiljku i reče: »Dolazim prerano, nije još za mene trenutak. Taj strašni trenutak je još na putu i približuje se. Još nije dopro ljudima do ušiju...« (Fr. Nietzsche, *Die fröhliche Wissenschaft*, 1882). Danas kao da je taj trenutak došao. Ateizam je vrlo ozbiljna pojava našeg suvremenog društva (GS 19). Govore o njoj ne samo ateisti nego i sami teolozi.¹

Životni prostor u kojemu se mićemo, ozračje koje udišemo nabit je ateističkim idejama, ateističkim pogledom na svijet i život. Preko raznih društvenih sredstava za priopćavanje: radija, televizije, novina, revija ulazi u naše kuće. I one već izgledaju posve desakralizirane, bez religioznog znaka, bez sakralnog ozračja. A morala bi biti obitelj »kućna crkva«.

¹ Teolozi teologije Božje smrti: T. J. Altizer, G. Vahanian, W. Hamilton, P. van Buren; blaži: D. Bonhoeffer, Harvey Cox, J. A. Robinson, R. Bultmann.

Među katolicima ovoj se teologiji približuju oni koji govore o izlomljenoj, polupanoj »Božjoj slici«, kao B. Wincher, L. Dewart, R. J. Nogar (usporedi V. Grmič, *Vera v Boga v času »Božje smrti«*, *Bogoslovni vestnik*, 1—4, 1971, 3—16; usp. još N. Bulat, *Kršćanstvo bez Boga — iluzija ili stvarnost*, *Crkva u svijetu*, 1, 1972, 50—61. i T. Ivančić, *Ateističko kršćanstvo? — Teologija »mrtvog Boga«*, *Bogoslovska smotra*, 4, 1971, 363—376).

crkva pod kućnim krovom, »ecclesia domestica« (LG 11). I u nama osjeća se taj teški zadržak »smrti Boga«. Živimo kao da i nema Boga, odijeljeni od njega, bez života molitvenog, bez susreta s Njim.

Uzroci su mnogovrsni. Promjena načina života. Čovjek je prešao sa seoskog na gradski način života, s agrarne kulture na kulturu industrijalizacije. U ovoj se manje susreće s Bogom. Sve što ga okružuje, čime se služi, što proizvodi sve je čovjekovo djelo. Njegov uspjeh ne ovisi kao u agrarnoj sredini o atmosferskim prilikama, o prirodnim faktorima. Čovjek je tako izgubio svaki kontakt s prirodom. Njegov uspjeh ovisi samo o njemu. I tako mu Bog prirodne religije i nije potreban.

Zanost i tehnika prodiru sve dublje u tajne svijeta i otkrivaju one tajanstvene, netaknute sile koje su se smatrale božanskim silama, objavama Božjim, pred kojima je čovjek pokazivao svoje duboko strahopočitanje. On se sada njima služi po svojoj volji i svojoj uvidavnosti. I što je još skriveno i tajanstveno, uvjeren je da će u budućnosti otkriti.

Čovjek današnjice ne zabacuje Boga na temelju filozofskih i znanstvenih dokaza. Današnjeg čovjeka i ne zanimaju toliko filozofski i znanstveni problemi, religiozna i moralna načela, čista istina. On traži i ispituje samo ono što je korisno, što mu može život učiniti ljepšim, udobnijim, sretnijim. Stoga današnje potrošačko društvo smatra Boga idejom koja mu nije više potrebna, religiju ideologijom među tolikim drugim ideologijama. On želi izgraditi zdravo ljudsko društvo, pravi humanizam. Ideju o Bogu smatra pri tome smetnjom, štetnom za njegov pogled na budućnost. Zato govori o religiji kao o nekom »otuđenju«. Priznati Boga znači odreći se svoje slobode, kažu egzistencijalisti. Što čovjek stavi više u Boga, manje zadrži za sebe. Čovjek će istom onda doći do potpune slobode i postići svoj pravi napredak kad posvema zabaci svaku religiju i religioznost. Znanost mu je danas omogućila da se izvuče iz doba svoga puberteta i da postane »zreo« čovjek; on može za sebe tražiti potpunu autonomiju. Čovjek je samo za čovjeka najviše biće (Marx). Temeljna je želja čovjeka da postane sam sebi svojim bogom (J. P. Sartre).

Trenutak milosti

Svijet se otkriva sada kao djelo čovjeka u kome Bog šuti, kao da je odsutan. Što se prije pridjevalo Bogu sada se pridaje svijetu, čovjeku. Potpuna sekularizacija i desakralizacija.

Ipak neki protestantski teolozi vide u tome nešto pozitivno, što je upravo uvjetovano izvornim kršćanstvom. Smatraju da postoji genetička povezanost između kršćanstva i sekulariziranog svijeta. Sekularizacija je posljednokršćanski događaj, događaj koji kršćanstvo svojom unutrašnjom nužnošću traži. Tako Bonhoeffer govori da samo kršćanstvo omogućuje stvoriti sekularizirani svijet ili, kako on to naziva, »zrelost svijeta«.

Čovjek današnjice proklamira smrt Boga. Ali to nije nipošto nijekanje Boga ili njegov izgon iz svijeta. On zabacuje samo mišljenje i predočavanje Boga koje ne odgovara današnjoj zreloj dobi čovječanstva. Današnji čovjek zabacuje sliku svijeta na dva kata: gornji i donji, nebo i zem-

lju, onozemni i ovozemni svijet. Ne prihvaća da nebo, onozemnost gdje »stanuje« Bog upravlja i vodi ovozemni svijet čovjeka u kojem bi on bio samo neki glumac, a ne i stvaralac i odgovoran za svoj svijet i njegove probleme. Ne prihvaća da se mogu riješiti njegovi problemi, patnje, težnje u onozemnim prostorima. On traži ovdje rješenje svojih problema. Bog okrutni Gospodar, nietzscheovski tiranin koji skriven iza oblaka zadaje čovjeku bolne i smrtne udarce — neprihvatljiv je. Današnji čovjek shvaća ljubav kao najveću vrednotu, kao temelj bitka. Njemu je pristupačan Bog koji je punina ljubavi. Jer takav Bog ne apsorbira čovjeka, ne žrtvuje ga sebi već ga čuva, daje mu autonomiju i čini ga sretnim. Stoga sekularizacija kao autonomija čovjeka može biti ugrađena u kršćansku poruku i čak omogućuje ostvarivanje kršćanstva u svom najizvornijem obliku. »Svjetlo neočekivano, zapanjujuće zahvaća svijet... Svijet u zreloj dobi je bez Boga, i zato je bliži Bogu nego onaj koji još nije postao zreo« (Bonhoeffer). Bonhoeffer smatra da je lakše govoriti o takvom Bogu s ateistima nego s teistima.

Ova Božja ljubav, na koju je moderni čovjek osjetljiv, objavljuje se u punini u Kristu i to ne proslavljenom u sjaju uskrsnuća nego u poniženom, raspetom Kristu. Bog koji je ušao u našu zbuđenost, bijedu, siromaštvo, tjeskobu, očaj objavljuje se u punini svoje Objave na križu. Bog unire da svijet cijeli zagrlji, da očituje Ljubav, da dokaže pobjedu ljubavi. U Raspetom nam je Bog u najvećoj udaljenosti, a opet u najvećoj blizini. Tako u sekulariziranom društvu Bog nam je najdalji, a opet najbliži. Stoga ne homo religiosus, nego čovjek kao čovjek, goli čovjek jest pravi kršćanin kao što je i Isus bio samo »čovjek«.

Osjeća se dakle u spisima ovih teologa odbojnost prema »religioznom« i traži se čista vjera u Krista, koja je jedini »obilat i velikodušni dar« (2 Kor 9,15). Govore o »areligioznom kršćanstvu«, ali ne o ateizmu, i o sekularizaciji svih zemaljskih oblika u kojima se kršćanstvo izvorno ostvaruje u svijetu. Zato i »sekularizacija svijeta pozitivna je fakat za kršćanstvo« (J. B. Metz). I ovaj trenutak »smrti Boga« ocjenjuju kao trenutak milosti da produbimo svoje misli o Bogu i živimo izvorno kršćanstvo bogatijim životom vjere.

I katolički su teolozi svjesni sekularizacije i desakralizacije svijeta. Ipak drugačije pristupaju tom problemu. M. D. Chenu, iako vidi opasnost tehničke civilizacije, smatra pozitivnom ovu humanizaciju kozmosa. Th. de Chardin promatra svijet stvaranja kroz unutarnju evoluciju usmjerenu prema Kristu. I kršćanin mora pridonijeti svoj udio u ovom svijetu i ostvariti kroz povijest svoje posvećenje. Urs von Balthasar upozorava da bi svijet, u kojemu bi Božja imanencija bila zanijekana i čovjek postao sebi samom najviši sudac i sudac svih stvari, završio u rušenju. Iz dubina smrti Boga puše hladan vjetar koji ledeni biće i ubija čovjeka. Karl Rahner stoga kaže: »Svijet sekulariziran, i tako desakraliziran, može i mora biti posvećen.« — Kako?

Kako sakralizirati današnji svijet?

Današnji svijet čovjeka shvaća kao nešto zatvoreno u sebi s željom da se afirmira u vlastitoj autonomiji, a zabacuje Boga i nadnarav kao ono

što je »nad« i »izvan« svijeta, koji se nekako nameće u njegove planove i brka račune. Odbija boga koji bi bio »začepljivac« rupa, njegovih nepoznanica koje ima sve manje, ili bi bio neka magijska »pomoć« kada sve zataji.

Jednako moramo imati na pameti da čovjeka današnjice ne zanimaju toliko ontološko-metafizička pitanja nego funkcionalno-egzistencijalna. Ne traži istinu kao takvu nego stvarnu korist, što mu može pridonijeti da bolje uredi svoj život, da postigne veće blagostanje, da korisnije zavlada svijetom. Stoga uz znanost i tehniku danas posebno njeguje sociologiju, psihologiju i pedagogiju.

Zato i filozofski dokazi Božje opstojnosti, »putovi k Bogu«, nekad prihvatljivi i uvjerljivi, danas se otkrivaju nedovoljni, iako ostaju valjani. Oni istina izrazuju onu iskonsku težnju, traženje, hod tapkanja za Apolutnim u kojem čovjek može naći sigurnost i smisao svoga života, apolutnu vrijednost života usred tolike tame, mržnje, nepravde. Ali ovo traženje »odozdo« ne smiruje ga posvema jer mnoštvo religija i religioznih propisa stvara u duši zabunu i relativizaciju religioznosti. Čovjeku je bliža i prihvatljivija, posebno nekako danas, objava »odozgo« u Isusu Kristu. To nije monolog već dijalog. Takav govor o Bogu je razumljiv, prodoran, zahvaća u najdublje zakutke ljudskog života, otkriva i osvjetljuje čovjekovu sudbinu, smisao i svrhu njegova života. Bog koji nam se objavio u Kristu.

Utjelovljeni Bog otkriva nam povezanost i zahtjevnost između zemaljske i nadzemaljske stvarnosti. Narav i milost su harmonički povezane kao početak i svršetak jednog te istog puta. Stvaranje je početak Božjeg spasiteljskog nauma, ulazak Boga u svijet i povijest, što dolazi do svoje punine u Kristu.

Ovakvo kršćansko gledanje zabacuje platonско omalovažavanje i potcjenjivanje svijeta kao i Aristotelovo apsolutiziranje imanentnosti svijeta. Pavlovski tekstovi (Kol 1, 15—20; Ef 1, 9—10) govore nam o jedinstvu Božjega djela koje se temelji na Kristu i ima svoj početak i svrhu u Kristu. Otkriva nam kako u istom Božanskom naumu možemo razlikovati, ali ne rastavljati ova dva dijela Božje spasiteljske ljubavi: stvaranje u Kristu i otkupljenje u Kristu. Ova kršćanska kristocentrična vizija svijeta solidni je temelj kršćanskog optimizma i otvaranja svijetu.

Sveti Pavao naglašava jedinstvo božanskog nauma spasenja koji se »uglavljuje« u Kristu. I ovaj božanski naum ide od stvaranja do svršetka svijeta, sav je dominiran tajnom Krista. Krist je »Glava« i prvog stvaranja i novog stvaranja, reda naravi i nadnaravi, svijeta i Crkve. Krist je »savršena slika Boga nevidljivoga, prvenac svakog stvorenja... Sve je stvoreno po njemu i za njega... On je Glava Tijela Crkve: on je početak, prvorođenac od mrtvih, da u svemu bude prvi« (Kol 1, 15—18). Bog, Otac Gospodina našega Isusa Krista u punini vremena otkriva nam u Kristu tajnu »svoje volje«: »Obuhvatiti sve pod jednu glavu (uglaviti) u Kristu, sve što je na nebesima i što je na zemlji« (Ef 1, 3—10). Stvaranje teži Utjelovljenju i u Kristu nalazi svoj konačni svršetak. Utjelov-

ljenje se dovršava u punini i definitivno u Kristovu uskrsnuću kad Krist postaje »glava« svemu stvorenju.

Znanost i tehnika ispunjavaju danas čovjeka ponosom i moći. I današnjem čovjeku moramo naviještati Boga koji se objavljuje u stvaranju i u otkupljenju u Kristu. Bog Stvoritelj i Otkupitelj nije čovjekov takmac niti zatvarač njegovih zagonetki, ni neka magična poluga u slučaju životne opasnosti, već njegov suputnik na zemlji u Kristu. Čovjekov napredak i uspjeh samo su ostvarenje Božjeg spasiteljskog plana stvaranja i otkupljenja. On je nekako ostavio nedovršeno svoje stvaralačko djelo da ga čovjek nastavlja. I djelo spasenja, svoje kraljevstvo, povezuje uz čovjekovo sudjelovanje. Stoga je čovjekov poziv tako uzvišen.

Bog ostaje ipak »tajna«, velika i nedostupna. On stanuje u »nedostupnu svjetlu« (1 Tim 6, 16). On je uvijek onaj Drugi. Priznaje to klasična i skolastička filozofija i teodiceja. I nova teologija »teističkog ateizma«. »Svaki razgovor o Bogu govorenje je onoga što Bog nije«. (Bultmann).

Moramo stoga biti otvoreni za onozemnost, transcendentnost. Toga se čovjek ne može odreći. Neprestano iskrsavaju u njegovu duhu pitanja koja traže odgovor o smislu njegova života, o zagonetnoj stvarnosti s kojom se stalno susreće, o patnji boli, smrti... o Onome koji svemu može dati pravi smisao.

Čovjek današnjice posjeduje duboki smisao za povijest, čovječanstvo, za stvaranje zajednice ljudskog društva u kojoj će vladati pravda, ljubav, bratstvo. On polaže naglasak na ljubav i nadu u sretniju i bolju budućnost. U dnu duše je već otvoren prema kršćanstvu koje je objava Boga ljubavi i nade, Boga koji nam u Kristu postaje prijateljem i bratom, koji je svoju ljubav očitovao u svojoj smrti za drugoga i tako nam životom otkrio kako je zaista jedina zapovijed koja stvara novi svijet zapovijed ljubavi. Jer u ljubavi prema bližnjemu dolazi do susreta i očitovanja ljubavi prema Bogu i ostvaruje svoje spasenje (usp. Mt 25, 34—46).

Jest, živimo u vrijeme sekularizacije i desakralizacije svijeta, u vrijeme »smrti Boga«. Učinimo ovaj trenutak trenutkom milosti. Moramo sakralizirati nanovo svijet. A to ćemo samo ako budemo ovom svijetu naviještali i još više svjedočili autentično, izvorno kršćanstvo, i to »ludošću križa« — životom za drugoga.